

Stefanija Martišauskaitė-Anužienė

Stefanija Martišauskaitė-Anužienė gimė istorinių lūžių metais – 1941-ųjų birželio 7 d. tuometinio Užvenčio rajono (dabar Kelmės rajonas) Paklibakių kaimo darbininkų Kazimiero Martišausko (1904–1972) ir Onos Martišauskienės (1914–1998) šeimoje. Grožinė literatūra ją „pagavo“ dar paauglystėje. Kai lankė mokyklą, merginą visą laiką žavėjo mokytojo darbas, tad, baigdama vidurinę, jau žinojo, koku keliu pasuks. Gavusi vidurinės mokyklos baigimo atestatą, tais pačiais 1960-aisiais metais įstojo į tuometinį Vilniaus valstybinį pedagoginį institutą (dabar Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija) ir jį 1965 m. sėkmingai baigė, įsigydamą lietuvių kalbos bei literatūros mokytojos specialybę. Na o tada labai pasisekė ne tik Lenkimams, bet ir visai Lietuvai, nes Stefa (taip ją visi vadindavo – Stefanijos vardas buvo tik dokumentuose rašomas), gavusi paskyrimą, atvyko į Lenkimus dirbti vidurinės mokyklos lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja. Jau kitais mokslo metais jai buvo patikėtos mokyklos direktoriaus pavaduotojos pareigos, o 1967–1970 m. ji dirbo šios vidurinės mokyklos užklasinio darbo organizatore.

Kai Stefa įsikūrė Lenkimuose, buvo gerokai nustebinta, kad mažai kas net iš rajono pedagogų žino, kuo yra istoriko, rašytojo Simono Daukanto (1793–1864) tėviškė. Tada visuomenė dar nebuvo atradusi kelio į jo tėviškę. Kaip yra pasakojęs buvęs Lenkimų vidurinės mokyklos direktorius Kazimieras Šlevinskas, jau pačią pirmąją darbo mokykloje dieną ji užėjo į direktoriaus kabinetą ir paklausė, kaip nusigauti iki Kalvių. Aplankiusi S. Daukanto gimtąją sodybą, Stefa ėmėsi darbo, kad kelią į ją rastų ir kiti kolegos, Simono Daukanto darbų gerbėjai, o rajono vadovai susirūpintų šios sodybos išsaugojimu, patys lenkimiškiai – S. Daukanto atminimo puoselėjimu.

Visada sąmojinga ir linksma Stefa Martišauskaitė-Anužienė Skuodo dvaro teritorijoje, prie šalia „Mūsų žodis“ redakcijos stovinčios buvusios rusų cerkvės, kuriuoje XX a. 7 deš. šeimininkavo elektrikai. Domo Rubio nuotrauka iš D. Mukienės albumo

Jos ryžtas ir pastangos netrukus pradėjo duoti rezultatus. Tąsyk ta graži jaunutė, smulkutė, iš pažiūros labai trapi mokytoja pasiekė savo. Rajone buvo nutarta, kad gimtojoje S. Daukanto sodyboje išlikusioje klėtyje reikia įkurti S. Daukanto muziejų, rasti galimybę tame pastate iki to laiko gyvenančiai Kazimiero Prušinskio (1890–1980), kurio tėvui – taip pat Kazimierui Prušinskiui (1840–1939) S. Daukanto sesuo Ona Daukantaitė-Prušinskienė buvo močiutė, šeimai būtų pastatytas gyvenimui tinkamas namelis („alytnamis“). Stefa kartu su Lenkimų pedagogais, besidominčiais kraštotyra, S. Daukanto gyvenimu, jo rašytiniu palikimu, tuo laikotarpiu, pasitelkę į pagalbą vidurinės mokyklos mokinius, pradėjo rinkti etnografinius objektus, kurie buvo susiję su Lenkimų krašto žmonių buvimu. Iš pradžių eksponatai atkeliaudavo į mokyklą,

o tada juos veždavo į S. Daukanto gimtąją sodybą. Pati Stefa rinko iki to laiko išleistas S. Daukanto knygas, straipsnius apie S. Daukantą, informaciją apie jo atminimo įamžinimą Lietuvoje, užmezgė ryšius su Kretingos muziejumi, konsultavosi su jo darbuotojais dėl ekspozicijos įrengimo klėtelėje, kviesdavo juos į talką.

Buvusi Lenkimų vidurinės mokyklos mokytoja, direktoriaus pavaduotoja ir visuomeninės S. Daukanto muziejaus tarybos (veikė 1983–1985 m.) pirmininkė Janina Matulevičienė (1949–2018) Skuodo rajono R. Granausko viešojoje bibliotekoje saugomame 1986 m. parašytame kraštotyriniame darbe „S. Daukanto visuomeninio muziejaus metraštis“ rašo (p. 14–15), kad šie eksponatai tada buvo kraunami viename S. Daukanto gimtosios sodybos klėtelės gale, kuriame vėliau buvo atidaryta S. Daukantui skirta ekspozicija, ir kad S. Anužienei *„tais metais talkino Lenkimų apylinkės bibliotekininkė Janina Gūžytė Galdikienė. Ta ekspozicija nebuvo labai turtinga ar išvaizdi, tačiau viskas buvo padaryta iš širdies. 1966 m. spalio mėnesį Kalviuose vyko S. Daukanto gimimo 167-osioms metinėms skirta šventė. Jos metu apie S. Daukanto asmenybę, jo svarbiausius darbus susirinkusiems papasakoję Skuodo rajono vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotoja Aldona Jugulienė, kalbėjo mokytoja S. Anužienė, šioje sodyboje gyvenęs S. Daukanto giminaitis K. Prušinskis. Renginio metu kiemelyje buvo atidengtas paminklinis akmuo (didelis lauko akmuo, kurio šlifuojuose dalyje yra iškaltas tekstas: „Šioje sodyboje / 1793 spalio 28 gimė lietuvių rašytojas SIMONAS DAUKANTAS“.*

Tais metais sodybos klėtelės trijose patalpose pradėjusiame veikti muziejelyje buvo eksponuojamos iki to laiko išleistos S. Daukanto knygos, jo laikmetį menantys Kalviuose ir kituose Lenkimų apylinės kaimuose naudoti etnografiniai buities daiktai, darbo įrankiai, įvairūs kiti eksponatai.

Stefos pedagoginė veikla, jos rūpestis S. Daukanto atminimo puoselėjimu buvo vertinamas ne tik vietos žmonių, bet ir valdžios: 1966 m. ji apdovanota LTSR kultūros ministerijos Garbės raštu, 1967 m. – LTSR švietimo ministerijos Garbės raštu.

Dirbdama Lenkimuose S. Anužienė ir vėlesniais metais rūpinosi S. Daukanto atminimo puoselėji-

mu, jo gimtojoje sodyboje veikusiu muziejumi. O tada jos gyvenime atsirado vyras Kazys. 1970 m. Stefa ištekėjo, tapo Anužiene ir išvyko gyventi į Skuodą. Tai Lenkimams buvo didelis praradimas.

1970–1971 m. Stefa buvo Skuodo kultūros namų direktorė, 1971-aisiais, atsiradus galimybei, pradėjo dirbti Skuodo pirmojoje vidurinėje mokykloje (nuo 1992 m. – Skuodo Pranciškaus Žadeikio vidurinė mokykla, nuo 1999 m. – to paties vardo gimnazija) lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja. Šias pareigas ji ėjo iki 1974-ųjų vasaros.

Aš ją vėl sutikau 1975-aisiais Skuode, kai mane, tais metais baigusią Lenkimų vidurinę mokyklą, Skuodo rajono laikraščio „Mūsų žodis“ redakcijoje dirbęs poetas, ilgametis Žemės ūkio skyriaus vedėjas, rajono literatų globėjas Stasys Jonauskis (1948–2018) ir redaktorius Juozas Lengvenis (1944–1998) kaip jau kiek pažįstamą, nes mokydami vyresnėse klasėse buvau literatė, laikraščio neetatinė korespondentė, pakvietė per vasarą padirbėti redakcijoje korespondente ir korektore. Tada Stefa dirbo šio laikraščio redakcijoje – nuo 1974 m. vadovavo Laiškų ir masinio darbo skyriui, laikraštyje buvo spausdinami jos straipsniai.

Stefa, kiek su ja teko bendrauti, man visada buvo subtilaus moteriškumo, inteligentiškumo, darbštumo, o kai ėmė lauktis antrojo sūnaus, – dar ir atsaikingai motinystei besiruošiančios moters pavyzdys.

1984 m. birželio 12 d. knygutės forma išleistame savo diplominiame darbe „Skuodo rajono laikraštis ir jo aktyvas“ (leidinukas Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto Žurnalistikos katedrai rekomendavus, buvo išspausdintas vietoje studijų metais leisto Vilniaus „Universiteto žurnalisto“ laikraščio dviejų numerių (9, 10) ir buvo skirtas tais metais Kaune vykusiam Lietuvos darbininkų ir kaimo korespondentų sąskrydžiui, rašau (p. 55), kad įsimintinos buvo Stefos *„laiškų apžvalgos, kuriose didelis redakcijos dėmesys skiriamas kiekvienam į redakciją atėjusiam laišku. Stefai vadovaujant Laiškų skyriui, sistemingai buvo organizuojami aktyvo pasitarimai, dažnesnės tapo skaitytojų konferencijos.“*

Vėliau... Ji išėjo motinystės atostogų, o po jų sugrįžo dirbti į Skuodo pirmąją vidurinę mokyklą.

Stefa buvo ne tik gera mokytoja, bet ir aktyvi Skuodo miesto bendruomenės narė. Ji domėjosi

politika, turėjo savo nuomonę apie tai, kas vyksta šalyje, rajone, mokykloje, esant reikalui ją ir pasakydavo, t. y. nesislėpdavo už kitų nugarų. Atvira širdimi ji priėmė Lietuvoje prasidedantį Atgimimą, dalyvavo rajono sąjūdininkų veikloje.

1988 m. lapkričio 3 d. laikraštyje „Mūsų žodis“ išspausdintame straipsnyje „Paveldėta iš tėvuko“ yra pacituoti tokie Stefos žodžiai: *„Džiaugiuosi respublikos Sąjūdžio veikla. Dar kartą įsitikinau – Lietuvėlė turi protų ir širdžių. Praeityje, stebėdama partijos funkcionierių veiklą, su pasibaisėjimu galvojau, kur nuves Lietuvą šie žmonės. Tai buvo abejingi žmogui valdininkai, prisidengę demagogiškomis idėjomis ir šūkiais: „Kas prieš mane, tas prieš partiją“.*

1995 m. rugsėjo 15 d. Skuodo Pranciškaus Žadeikio mokyklos direktorius Algis Atminas, teikdamas rekomendaciją rajono Švietimo skyriui dėl mokytojos metodininkės kategorijos suteikimo Stefai, jos charakteristikoje nurodė, kad *„Per visus darbo metus mokytoja Stefa Anužienė pasižymėjo kaip darbšti, sumani, kūrybinga, pareiginga mokytoja, besidominti ne tik literatūra, savo dėstomu dalyku, bet ir menu, architektūra, teatru, lietuvių kalbos ir literatūros dėstymo metodika.*

Ji reikli sau, kolegoms ir mokiniams. Yra principinga ir tiesi su visais be išimties. Apsiskaičiusi, platus akiračio, įdomi pašnekovė. Mėgsta popamokinę veiklą. Jai ypač gerai sekasi ruošti mokinius raiškiojo skaitymo bei rašinių konkursams.

Mokytoja pati mėgsta saviveiklą, dalyvauja joje, tuo užkrečia ir savo mokinius. Ji ruošia su savo auklėtiniais literatūrines kompozicijas, spektaklius, literatūrines popietes ir t. t.

Giliai, visapusiškai mokytoja atsiskleidžia pamokose. Jos nestandartinės, netradicinės, mokinių laukiamos, daugumos mėgiamos. Jose daug dirba pati mokytoja, to reikalauja ir iš mokinių. Mokytojos darbo tikslas – ugdyti kūrybingą, mąstančią asmenybę, gebančią laisvai ir sklandžiai reikšti savo mintis, filosofiskai žvelgti į gyvenimą, išryškinti kiekvieno vaiko gebėjimus ir puoselėti juos. Išsiskiria mokytojos reiklumas mokinių kalbos taisyklingumui, raiškumui.

Jos mėgstamiausios pamokų formos – pamokos-vaidinimai, pamokos-vaizdeliai ir „Žydrosios paukštės“ pamokos, kuriose pilniausiai pasireiškia mokinių vaizduotė bei kūrybiškumas.

Nors mokytojai labiau artimos literatūros pamokos, kurias ji veda vyresnėse klasėse, tačiau, turėdama sukaupę didelę darbinę patirtį, ji labai sėkmingai dirba ir su žemesnių klasių mokiniais.

Mokytoja S. Anužienė verta mokytojo metodininko vardo, ir mokyklos administracija pritaria jos ketinimui įsigyti šią kategoriją.“

1998 m. jau minėtos publikacijos „Paveldėta iš tėvuko“ autoriaus paklausta, kodėl ji, dirbdama mokytoja, neapsiriboja lietuvių kalbos ir literatūros pamokomis, o dar vadovauja ir mokyklos literatūrų, skaitovų, dainininkų būreliui, dalyvauja visuomeninėje veikloje, Stefa savęs neidealizavo, pasakė, kad yra sutikusi nemažai tokių lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų, kurie, ir nebūdami „devyndarbiai“, pasiekia puikių rezultatų, nes pamoka pamokai nelygu. Bet... daug kas priklauso nuo prigimties: *„Daug kartų stengiausi nurimti, bet nieko iš to neišėjo. Tai paveldėta iš tėvuko. Jis visą gyvenimą buvo „vakaruškų“ muzikantas, liejo metalo dirbinius, domėjosi politika. Esu aktyvi nuo vaikystės. Visada surasdavau sau veiklą. Tiek mokykloje, tiek institute buvau įsirašiusi į daugelį „brostų“. Be galo mėgau šokti, dainuoti, vaidinti, deklamuoti. Ta veikla labai padeda pamokose. Sakysime, per tautosakos pamokas ne kalbu, o dainuoju. Iš pradžių vaikai žiūri nustebę, kažko susigėdę, o paskui ir patys ima dainuoti. [...]“*

1995-aisiais S. Anužienei buvo suteikta vyr. mokytojo, 1997 m. – mokytojo metodininko kvalifikacinė kategorija. 1998 m. pabaigoje S. Anužienė 60-mečio proga Skuodo Pranciškaus Žadeikio vidurinės mokyklos teikimu apdovanota Skuodo rajono Švietimo skyriaus Garbės raštu.

S. Anužienė Amžinybėn išėjo 2023 m. gegužės 5 dieną. Vargu ar kam nors iš lenkimiškių apie šią netektį buvo pranešta laiku, tad faktą, kad jos nebėra, jie sužinojo jau gerokai vėliau, kai MOKYTOJA jau buvo atgulusi amžinam poilsiui savo gimtojo Kelmės rajono Šaukėnų kapinėse.

S. Anužienę kaip pedagogę puikiai charakterizuoja šie jos kolegų – Skuodo Pranciškaus Žadeikio gimnazijos mokytojų – žodžiai, pasakyti atsisveikinant su ja prie kapo duobės, kai jau buvo paminėti svarbiausi jos gyvenimo bei veiklos faktai, nes jie – *„tik keli biografijos faktai, kelios datos.*

Už jų – žmogus, visą savo gyvenimą sąžiningai dirbęs Mokytoju, kūręs save ir padėjęs tobulėti kitiems. Mokytoja Stefa mums buvo kaip žvaigždė, kuri spindėjo, šildė, ramino ir džiugino mūsų širdis.

Mokytoja į gyvenimą išleido ne vieną auklėtinių būrį. Sukūrusi gražią šeimą, sulaukusi dviejų sūnų, daug savo energijos, kūrybos, širdies atidavė Skuodo bendruomenei, ir nors šmaikštuolis gyvenimas nepagailėjo skausmingų išbandymų, Stefaėjo į priekį. Net ir sulaukus garbaus amžiaus, geriausias Stefos draugas buvo knyga. Kiek jų per gyvenimą perskaityta!

Esame dėkingi mokytojai už mūsų jaunajai kartai dovanotus gyvenimo metus.

Lenkimiškiai taip pat už daug ką jai yra dėkingi, o pirmiausia – už jos meilę savo mokiniams, parodytą ir pramintą kelią į Simono Daukanto tėviškės sodybą, jos klėtelėje įkurtą muziejų, jo pirmąją ekspoziciją, sodyboje pastatytą memorialinį akmenį, atvykstantiems primenantį, kad čia 1793 m. spalio 28 d. gimė Simonas Daukantas.

Stefos gyvenimą tęsia jos vaikai – Arūnas ir Jau-

nus. Gyvendama Skuode Stefa dar turėjo ir 1960 metais gimusią augintinę Reginą Šatinskaitę.

NAUDOTA LITERATŪRA:

1. Janina Matulevičienė, *S. Daukanto visuomeninio muziejaus metraštis*, Lenkimai, 1986 (darbas saugomas Skuodo rajono savivaldybės Romualdo Granausko viešojoje bibliotekoje).

2. „Paveldėta iš tėvuko“, *Mūsų žodis* (Skuodas), 1988-11-03.

3. „Stefa Anužienė. Charakteristika“, *Skuodo Pranciškaus Žadeikio vidurinės mokyklos raštas nr. 34*, 1995 m. rugsėjo 15 d. pateiktas Skuodo rajono savivaldybės Švietimo skyriui (saugomas Skuodo rajono savivaldybės archyve).

4. „Dėl S. Anužienės“, *Skuodo Pranciškaus Žadeikio vidurinės mokyklos raštas nr. 160*, 1998 m. lapkričio 16 d. pateiktas Skuodo rajono savivaldybės Švietimo skyriui (saugomas Skuodo rajono savivaldybės archyve).

5. *Stefos Martišauskaitės-Anužienės asmens byla*, saugoma Skuodo rajono laikraščio „Mūsų žodis“ redakcijoje.